

ION PLĂMĂDEALĂ
 Institutul de Filologie
 (Chișinău)

TEXTUALISMUL ÎN STUDIILE LITERARE

În continuare mă voi referi la un mod de conceptualizare a literaturii, anume textualismul, pe care pentru moment îl putem defini vag și succint ca o viziune filosofică și ideologică ancorată într-un moment istoric determinat, la fel cum sunt concepțiile mimetică și poetologică, sociologică, culturologică sau instituțională etc. Desigur, este vorba de un subiect extrem de extins, deopotrivă în cadrele unei disciplinarități istorice și ale interpretărilor epistemice și metodologice, reclamând coroborarea de argumente istorice și tipologice sau sincronice. Ceea ce propun aici sunt niște observații, reflecții sau idei rezumative în legătură cu problematica textului – literar, filologic și semiotic.

În planul general filosofic, textualismul a fost consacrat în neopragmatismul lui Richard Rorty, care, în eseu *Nineteenth-Century Idealism and Twentieth-Century Textualism*, delimitează rolul discursului filosofic, științific și literar în „cultura postmetafizică” a postmodernității, ce se înalță pe ștergerea hotarelor tradiționale dintre filosofie și literatură și pe promovarea conceptului de „text general”, nediferențiat și liniar. Înțelegerea „textului universal” pornește de la constatarea sa că, dacă în secolul al XIX-lea filosofia era o arhitectonică pentru întreaga cultură, rolul și competențele sale s-au diminuat considerabil în modernitate, permeată de o suspiciune generalizată față de adevărurile metafizice sau „povestirile de legitimare”, cum le numește J.-Fr. Lyotard [1, p. 58]. Respectiv, Rorty susține că „în timp ce idealismul secolului al XIX-lea dorea să înlocuiască un anumit tip de știință (filosofia) cu altul (științele naturii) drept centrul culturii, **textualismul secolului al XX-lea dorește să plaseze literatura în centru și să trateze știința și filosofia, în cel mai bun caz, ca genuri literare**” (subl. n. – I. P.) [2, p. 141]. Dacă situăm aserțiunea lui Rorty în „cotitura lingvistică” a filosofiei de la mijlocul secolului trecut, devine clar că „textualismul” exprimă ideea caracterului universal al limbajului în praxisul social. De unde, întreaga problematică a cunoașterii este pusă de filosofii hermeneutice și analitice în funcție de limbaj, de modul în care optăm pentru un anumit vocabular în raporturile noastre cu realitatea sau, după Wittgenstein [3, p. 104; 118], pentru un anumit „joc de limbaj”¹, prin care ne angajăm într-o „agonistică generală” [2, p. 29]. Deoarece nu dispunem de o altă posibilitate de a ne referi la un anume referent decât prin mijlocirea unui vocabular (filosofic, științific sau literar), concluzia trasă de Rorty este imposibilitatea, chiar nonsensul ideii esențialiste că am avea acces direct, nemediat la o realitate „în sine”, independent de modurile retorice de descriere și modelare a acesteia. Nu ne stă în putință să justificăm adevărul enunțurilor noastre prin trimitere la ceva care să fie independent de aceste enunțuri, la niște „lucruri” accesibile dincolo de orice vocabulare, adică, în fine, la o realitate nelingvistică. Astfel că pragmatismul abandonează pretențiile la „descoperirea adevărului” în favoarea constituirii de vocabulare care să ne ajute să „obținem ceea ce dorim” [2, p. 143].

¹ Conceptele de „limbaj” și „vocabular” sunt preluate în parte de la Wittgenstein și în parte de la Quine. Totuși, spre deosebire de primul, Rorty nu admite că limbajul ar servi la modelarea lumii, ci la atingerea unor scopuri pragmatice, iar față de ultimii nu acceptă locul privilegiat al științei printre celelalte jocuri de limbaj [4, p. 14-15].

Să reținem pentru moment importanța paradigmatică¹ în acest tip de reflecție a vocabulei „literatură” sau, în alt eseu rortian *Filosofia ca gen tranzitiv*, a „culturii literare” ca o etapă ulterioară culturilor religioasă și filosofică, în cadrul căreia religia și filosofia apar ca „genuri literare” [5, p. 89-104]. Cu totul în răspăr cu întreaga linie a filosofiei analitice din care provine, Rorty vizează polemic o înlocuire a epistemologiei cu un soi de critică literară, contestând prin aceasta, încă o dată, statutul privilegiat al filosofiei. El deconstruiește într-un mod specific, alături de Derrida și în continuarea lui Nietzsche și Heidegger, o anume tradiție metafizică și esențialistă a reflecției filosofice, cu pretenții de a fi o „știință a științelor” și care se caracterizează prin: fundamentalism și universalism, reprezentationalism, dualism și logocentrism [2; 5]. Dacă mutăm discuția în planul artei și literaturii, se pot constata numeroase sechele ale acestei gândiri raționaliste și logocentrice într-o estetică de la Platon la Hegel și Lukács, care au tins să ajusteze fenomenele artei la rigorile logosului și postulatele reprezentationaliste ce configurează un „realism universal”.

Și unii filosofi de orientare leftistă, neomarxistă, cum ar fi Fredric Jameson, au asociat emergența textualismului sau a „*Weltanschauung*-ului textual” de modernism (ca una din „fazele târzii ale capitalismului”). Un aspect important al acestei „ideologii textuale” este respingerea referentului, antireferențialitatea sa programată ce va deveni emblematică în postmodernismul cultural-artistic și pe care Baudrillard o va desfășura sistematic în legătură cu o lume textualizată și „hiperreală” de „simulări și simulacre” [6]. Printre poncifele acestei ideologii se numără aserțiunile că „trăim într-o realitate textuală”, „condiția umană e una a textualității”, în care indivizii sunt „înscriși” deja la nivelul replicării codului genetic, apoi la cel al patrimoniului cultural și lingvistic. Trăim și murim într-o vastă rețea de texte și semne, de „scene de limbaj” în care, ca actori, încercăm să ne formulăm rostirile individuale în „figuri”/coduri retorice și stilistice înscrise în patrimoniul cultural etc., etc. [7, p. 89-96].

De aceea, Jameson este justificat să conchidă că „textualitatea”, termen prin care el desemnează dimensiunea procesuală, performativă a „doxei” textului, „este expresia alegorică a problemei și dinamicii culturii înseși în epoca post-contemporană” [8, p. 8]. Chiar dacă poziția apăsător critică și conservatoare a neomarxismului față de acest *Weltanschauung* textual ne trezește rezerve, Jameson relevă cu pătrundere specificitatea istorică a ideologiei textualității în legătură cu narațiunea postmodernă. La nivelul epistemic, ce ne interesează aici în legătură cu implicațiile literare, textualitatea ar fi o strategie menită să contrazică antitezele tradiționale, premoderne și moderne, între subiect/obiect, urmărind neutralizarea acestora și fixarea atenției cercetătorului asupra propriei sale poziții ca cititor și a operațiilor sale intelectuale ca interpretare. Textualitatea a devenit „o ipoteză metodologică potrivit căreia obiectele de studiu ale științelor umane (...) constituie texte, pe care le *descifrăm* și *interpretăm*, spre deosebire de concepțiile vechi ale acestora ca realități, existențe sau substanțe pe care, într-un fel sau altul, încercăm să le *cunoaștem*” [9, p. 18].

Este evident că în cadrul textualismului ca *Weltanschauung*, conceptele de textualitate, textualizare etc. formează o nomenclatură a conceptului „text”, alături de termeni sateliți ca „scriitură” sau „discurs”. Ultimul este preferat de criticii neomarxiști pentru a denumi ansamblul fenomenelor în și prin care are loc producerea socială

¹ Despre apropierile terminologice și conceptuale semnificative dintre „vocabularul” lui Rorty și „paradigma” lui Th. Kuhn vezi [4, p. 15-16]. Este important de reținut din aceste disocieri sensul „paradigmei” ca obiect al unei discipline, care nu e neapărat ceva real, ci o ficțiune reglatoare funcționând efectiv pentru orientarea cercetării în interiorul unei discipline particulare. Acest sens luminează determinarea, de către R. Barthes, a „textului” ca un „câmp metodologic” înăuntrul „literaturii” văzute ca „vocabular” expresiv înscris într-o limbă națională sau regională.

a sensului, „discursiv” fiind coextensiv cu socialul ca atare [11, p. 15]. Se cere menționat, de aceea, că textualismul s-a afirmat în cursul bătăliilor pentru concepția poststructuralistă a textului, însemnând depășirea deopotrivă a înțelegerii structuraliste a „textului” și a celei moderniste a „operei”. Textul structuralist este produsul unei gândiri binare, antitetice și logocentrice, formând o entitate închisă, autonomă și opusă tranșant „contextului” istoric și social – el ține de domeniul saussurian „*langue*”. În estetică și literatură, interpretările acestui text, ca „operă literară”, au perpetuat în mare măsură ideile Școlii formale ruse, Școlii poetice pragheze și ale *New Criticism*-ului anglo-american. În opoziție cu acestea, gândirea poststructuralistă, manifestată inițial de o „nouă critică” franceză și legitimată și consacrată de Școala de la Yale, vine să deplaseze atenția de la valorile statice ale structurii textuale asupra „textualității” și „textualizării” – ca procese ale scriiturii literare descrise în termeni de producere (caz exemplar: mișcarea *Tel Quel*). În acest proces de mutație paradigmatică, precum observă judicios și Fr. James, triumful textualității se produce ca ștergere a antitezelor epistemologice interior-exterior sau, în planul esteticii literare, „intrinsic-extrinsic”, pe care Wellek și Warren le-au consacrat în celebra lor *Teorie a literaturii*. Încercând o sinteză a formalismului rus cu *New Criticismul*, aceștia optează tranșant în favoarea studiului „intrinsic”, care în curând se va accentua în naratologia structuralistă franceză ce abandonează definitiv umanismul liberal atât de viabil încă la noii critici anglo-americani.

Textul literar postmodernist desfășoară o textualitate/textualizare ce dizolvă tradiționala operă de artă, ca obiect, subminează coerența organică, transparența și prezența la sine a „monumentului” estetic într-o infinită rețea, o scriitură intertextuală, într-un palimpsest în care se șterg toate limitele unui câmp omogen, toate opozițiile spațiale dintre un „interior-exterior”, „adâncime-suprafață”. Față de înțelegerea modernistă a operei ca o construcție stilistică autonomă, consacrată în formule antologice de W. Wimsatt și M. Beardsley, bunăoară, textul postmodernist își volatilizează această identitate ca obiect în diseminările verbale și intraproliferările (inter)textuale prin care se afirmă ca un interior ce nu are un exterior: nici esență, nici act, nici spațiu și nici timp, „nici prezență, nici absență” [10, p. 222].¹

Fără îndoială, în ce privește aplicarea conceptului de „textualitate” în sfera studiilor literare, întâietatea îi revine lui R. Barthes, care subliniază ideea crucială a vocației interdisciplinare a „textului”². Analizele barthesiene situează emergența textului în interiorul unui context disciplinar specific, ca rezultat al unei particulare confluențe a disciplinelor, ca o figură a convergenței disciplinare ce indică o mutație de paradigmă la nivelul „obiectului”. Respectiv, „acțiunea conjugată a marxismului, freudismului și structuralismului impune, în literatură, să relativizăm raporturile dintre scriptor, lector și

¹ De unde, asocierile frecvente ale acestui text cu hipertextul și cu banda lui Möbius.

² Vocație care se asociază, ambivalent, cu un patos antidisciplinar, precum demonstrează J. Mowitt [11]. Iar aceste amenințări la adresa frontierelor disciplinare instituționalizate (ex.: lingvistică/literatură; filosofie/știință etc.) se datorează inclusiv unei tensiuni imanente în modelul textual datorate anume valorilor de productivitate ale textualității semiotice ce pune în chestiune noțiunile creativității în și prin limbaj, des-instrumentalizării acestuia prin implicarea sa în constituirea subiectului uman etc., deci descrieri care depășesc cu mult tradiționalele abordări filologice și lingvistice ale textului în interiorul sistemului lingvistic. În opoziție cu viziunea lingvistică sau filologică clasică, textualitatea subliniază în primul rând ideea că atât lectura, cât și sensurile textuale sunt marcate de un șir de constrângeri instituționale ce subminează autoritatea cognitivă atât a autorului, cât și a lectorului. Interpretarea nu mai urmărește să dezvăluie unitatea și armonia textului, ci productivitatea acestuia în interacțiunea cu cititorul și intertextul general (sau arhi-textul, la Derrida).

observator (critic). În fața *operei* (...) se produce exigența unui obiect nou, obținut din deplasarea sau răsturnarea categoriilor anterioare. Acest obiect este Textul” [12, p. 70]. Atât în lucrarea din care cităm, *De l'oeuvre au texte* (1971), cât și în eseu din 1972 *Jeunes chercheurs* Barthes atribuie Textului, ortografiat cu majusculă, însușiri excepționale – el este o entitate radicală, disruptivă și indeterminabilă, transgresivă în raport cu categoriile culturale dominante și interdisciplinar față de frontierele instituționalizate ale cunoașterii. Textul nu constituie un obiect, ci un proces sau o practică, abia perceptibilă în anumite momente, un „câmp metodologic”: „... Ce se poate spune despre operă este că în ea se regăsește Text” [13, p. 107]. Dacă poți demonstra că operele din trecut conțin „*du texte*”, înseamnă implicit că le pui în valoare. O sarcină a studenților devine de a „repera ce poate fi Text în Diderot, în Chateaubriand”, de a depista „ceea ce, într-o operă veche, este Literatură și ce este Text” [ibid., p. 108]. Pornind de aici, la nivel teoretic se delimitează două viziuni asupra literaturii și obiectelor culturale, asupra operei și textului, două modalități de a le concepe de către „criticii operei” și „criticii Textului” („noua critică”). Conform opiniei curente, tradiționale combătute de Barthes, *Madame Bovary* sau *Sarrasine*, de exemplu, reprezintă opere, adică produse computabile ale intenției auctoriale destinate consumului, conținând un sens de interpretat și o unitate estetică de evaluat, calități sugerate de metafora organismului. Dimpotrivă, conform textualismului barthesian, asemenea artefacte trebuie considerate texte, adică efecte relaționale ale sistemelor semiotice și intertextualității, ale „replierii infinite a semnificantului” [12, p. 72], componente ale proceselor istorice de producere și receptare. Astfel, operă și text trebuie să constituie două concepte distincte ale studiului literar, bazate pe supoziții ontologice și epistemologice diferite. Deși atenționează că nu e vorba că anumite scrieri ar fi opere, iar altele texte, totuși tinerii cercetători sunt îndemnați să revalorizeze operele consacrate prin prisma Textului, investit de Barthes cu un potențial radical, subversiv, „paradoxal” față de *doxa*: opinia comună, prejudecățile, mitologiile, limitele și clasificările convenționalizate din cultură și literatură. Textul devine spațiul unei produceri scripturale, locul sau „teatrul” de reuniune a producătorului textului și cititorului său.

O variantă originală a textualismului, reprezentativă pentru întreg poststructuralismul, promovează deconstrucția lui Jacques Derrida, axată pe critica textului static și închis al semiolingvisticii structurale. La Derrida, textul este format din vaste rețele de „suplimente”, de evocări, aluzii, citate la alte texte cu care interferează, deci este o intertextualitate vastă ce cuprinde și scriitorii, și cititorii. De unde, formula sa aforistică „nu există un în-afară al textului” („*Il n'y a pas d'hors texte*”) nu anunță autonomie sau izolare, ci dimpotrivă, o deschidere totală spre toate contextele posibile, care însă nu se pot sustrage textualității generale sau „arhi-textului” transcendental. Nu se are în vedere că nu ar exista forțe, structuri economice, istorice, intenționalitate, politică etc. independente de mecanismele ficționale și retorice, dar faptul că acestea nu pot fi percepute în prezența lor pură, în afara unei experiențe interpretative, a textului general. Ele nu pot fi actualizate într-o prezență absolută, aici-și-acum, ci exclusiv prin acțiunea diferențială și temporizatoare a „urmei” ca absență, ca „*différance*”, deci într-o infinită rețea diferențiată de semnificații și referințe textuale. Statismului diadelor saussuriene spațiale (semnificat/semnificant; diacronie/sincronie; paradigmatic/sintagmatic etc.) li se opune mobilitatea „di-ferenței” (*différance*), ce reunește diferența și temporizarea, spațiul și timpul într-o continuă mișcare temporală. Textul nu are un exterior (*hors-texte*: extra-text), el e întotdeauna deja în afara sa și înglobează lumea, inclusiv orice intervenție filosofică sau politică. Contrar saussurienilor, convinși că un lexeem poate fi definit înăuntrul câmpului său semantic, prin relații de opoziție, Derrida susține că transparența, prezența la sine în imediat a sensului este o himeră metafizică,

trădând o voință de putere, deoarece fiecare semn trimite la altul precedent sau ulterior, ceea ce precipită disoluția identității sale ca autoprezență. Evoluând într-un context referențial în permanență deschis, sensul este supus unei permanente schimbări ce îi interzic identificarea sau prezentificarea în o sinteză rațională ori hermeneutică.

Pretențiilor totalizatoare asupra sensului, din direcție structuralistă sau hermeneutică, Derrida le opune (non)conceptul diseminării, raportat la un modus al scrierii și textualității, la energiile latente în limbaj, la forța acestuia de a submina orice idealitate absolută, orice ontologie a prezenței, de exemplu, cea a „operei” sau „cărții” ca unitate de stil, tematică și scop. Avangarda modernistă, în special, interoghează, pune în criză potențialitățile diseminative ale limbajului, fără a zăgăzui proliferările sensului. Mallarmé, Joyce, Kafka, Genet sunt scriitorii preferați în deconstrucție, în textele cărora practica diseminării „se întâmplă”, spărgând opozițiile curente dintre cuvânt/idee, figură/concept, reprezentare/nonreprezentare, interior/exterior, adevăr/ficțiune, literatură/filosofie.

Prin urmare, „text” și termenii sateliți ca „textualitate”, „textualism”, „scriitură”, „discurs” etc. nu desemnează instrumente de analiză neutre, ci ele se includ într-un sociolect teoretic și ideologic („ideologem”), ajungând să configureze o conceptualitate colectivă sau *doxa* – termen preferat de Barthes.

În cazul studiilor literare, acest textualism triumfător s-a manifestat prin restrângerea comunicării literare la studiul artefactelor denotate ca texte, prin ignorarea sau marginalizarea autorului și lectorului, în prima etapă. Trebuie precizat totuși că același Barthes reiterează ideea că „nașterea cititorului” se face pe seama „morții autorului”, că cititorul, și nu sistemul limbii, precum credeau structuraliștii, produce „structurarea” textului: „unitatea textului constă nu în originea, ci în destinația sa” [14, p. 66].

În legătură cu aceste mutații paradigmatică în cadrele interdisciplinare ale umanioarelor, care au culminat în textualismul radical din deceniile 6-7 ale sec. al XX-lea, se impun niște observații istorice. Ceea ce, la prima vedere, pare o schimbare epistemică bruscă își are originea genealogică în hermeneutica germană din sec. al XIX-lea, în special în lucrările lui Schleiermacher, considerat ca întemeietor al hermeneuticii psihologice. Totodată, precum demonstrează Andrew Bowie, filosoful german este primul care a conceptualizat rolul central al limbajului în ambianța romantică. Citând mai multe pasaje concludente în acest sens din *Hermeneutică și critică* („nu există gândire fără limbaj („Rede”), „nimeni nu poate gândi fără cuvinte” [15, p. 199] etc.), Bowie afirmă chiar că Schleiermacher, de fapt, a inițiat o „turnură lingvistică” în hermeneutica epocii [ibid., p. 183-185]. Astfel, concepând prima hermeneutică universală, el a contribuit la turnura lingvistică din secolul următor, anticipată de Herder și Humboldt și consacrată prin lucrarea capitală a lui H.- G. Gadamer *Adevăr și metodă* (1960).

W. Dilthey este o altă figură-cheie a hermeneuticii romantice căruia i se datorează expansiunea semantică a textualismului la sfârșitul secolului trecut. În masiva sa lucrare *Society as Text. Essays on Rhetoric, Reason, and Reality*, Richard Harvey Brown descrie cum, pe durata înfloririi științelor socioumane în secolul al XIX-lea, s-a răspândit metafora limbajului și a textului și îl apreciază pe Dilthey ca fiind „primă sursă a replicilor împotriva criticilor și denaturărilor la adresa metodelor de analiză sociotextuală” [16, p. 134]. Desigur, Brown are dreptate în măsura în care Dilthey percepea societățile umane ca texte susceptibile de a fi înțelese și interpretate în manieră hermeneutică. E o atitudine pe care Heidegger o radicalizează, atunci când concepe existența ca proces hermeneutic de interpretare a sinelui, și căreia Gadamer îi va da aplicare filologică. Totuși se cere menționat că, la Dilthey, paradigma textului cedează în fața sentimentului trăit, care devine origine și sfârșit al oricărei comprehensiuni. În mod identic, la Gadamer, interpretarea este pusă pe prim-plan, și nu textul.

Concluziile lui Brown sugerează clar că metafora societății ca text era deja foarte recurentă în secolul al XIX-lea, când primii sociologi, A. Comte și E. Durkheim, o aplică frecvent în lucrările lor. Având în vedere aceste premise genealogice ale cotiturii lingvistice și interpretative din științele socioumane, se poate înțelege de ce lingvistica saussuriană s-a bucurat de imens succes și amploare, impunându-se ca orizont paradigmatic al antropologiei și mitologiei în Franța de la jumătatea secolului trecut.

În afară de aceste sumare considerații de ordin istoric, se poate observa că, în discursul umanistic european, „textul” s-a aflat în circulație din Antichitate, începând de la Quintilian și până în hermeneutica biblică și textologia clasică. Însă până la jumătatea sec. al XX-lea, când noțiunea textului devine cea mai recurentă metaforă a tuturor formelor de interacțiune culturală, un adevărat „mit modern” [17], termenul cel mai răspândit pentru a desemna textul literar a fost **operă** (germ. *Werk*, engl. *Work*, rus. *произведение*). Este practic imposibil de a face un excurs istoric în această direcție, totuși dicționarele de bază ale limbilor europene atestă această realitate lexicografică.

În estetica romantică, „opera” semnifica explicit că orice text literar este un artefact, creat și produs artizanal de către o persoană sau mai multe. Privind retrospectiv, se mai impune și constatarea că, de fapt, conceptul de operă a circulat continuu în scrierile, de exemplu, ale noilor critici americani sau britanici sau ale formaliştilor ruși, până în anii '60, precum și în cele ale esteticienilor filosofi din prezent, ceea ce sugerează că ruptura cu tradiția intenționalist romantică nu a fost atât de radicală precum se pretinde. Este simptomatic și faptul că cele mai substanțiale dezbateri estetice pe marginea interrelației dintre intenție și interpretare au loc și azi în paginile venerabilelor *Journal of Aesthetics and Art Criticism* și *British Journal of Aesthetics*, printre fondatorii cărora se numără corifeii *New Criticism*-ului. Prin urmare, chiar și în acest context antiintenționalist, antibiografist de la sfârșitul secolului trecut intenția autorului nu a fost abandonată, ci, de multe ori, textualizată, adică mutată în interiorul textului, precum ne învederează noțiunile de „autor implicit” (W. Cl. Booth), „cititor implicit” (W. Iser) sau conceptul discutabil de *intentio operis* al lui U. Eco. Oricum, este un aspect interesant care merită studii suplimentare.

Nu avem aici spațiu suficient pentru a urmări reacțiile ulterioare, de după 1990, împotriva textualismului poststructuralist, care echivalează adeseori cu o mișcare restauratoare a „umanismului”, „practicii”, „istorismului” și reprezentationalismului bazat pe hegemonia mimesisului. Ca un câștig neîndoios totuși se prezintă orientările actuale spre niște forme „reale” de interdisciplinaritate, neîngrădite la cadrele limbajului, precum se întâmplă în cazul lui Barthes. Cercetările literare se situează astăzi într-o viziune a omului, a comunicării și ambianței sale cu mult mai largă, beneficiind de studiile de orientare neurologică, cognitivă, etologică, antropologică ș.a. În locul abordărilor factorilor comunicării literare prin prisma unor diverse direcții teoretice, din „interior” sau „exterior”, se impune analiza acestei comunicări ca un întreg. În acest sens, opțiunea pentru care pledăm este o teorie dialogică și interdiscursivă, deopotrivă istorică, „materialistă” (în care textele sunt considerate mecanisme autopoietice operând ca sisteme *feedback* autogeneratoare) și critică. Ca repere epistemologice importante ale acestei teorii pot servi constructivismul, neopragmatismul și textualismul elaborate în intervalul poststructuralist al umanioarelor, în baza cărora să fie constituită o viziune pluralistă a cunoașterii. Obiectivul este delimitarea unei raționalități comune prin confruntarea diverselor concepții, metodologii, termeni și noțiuni teoretice, care se prezintă ca prelucrări sau constructe ale „obiectelor” literare, istorice și contingente, în dialectica hermeneutică și intersubiectivă a participanților la comunicarea literară. Respectiv, „adevărul” în această paradigmă constructivistă și hermeneutică se dovedește a fi o construcție consensuală a subiecților prin intermediul limbajului, care

determină astfel nu numai cunoașterea „obiectului”, ci și autocunoașterea ca un scop umanist implicit al teoriei literare. Se impune elaborarea unei concepții nonobiectiviste și nonesențialiste a textului/operei literare, ca rezultat a redescrierilor și recontextualizărilor acestora în varii discursuri teoretice privite ca jocuri de limbaj. O calitate de bază a teoriei respective este reflecția critică asupra propriilor presupoziii teoretice și ideologice, a ipotezelor sale hermeneutice și de lectură. Cooptând dialogismul și deconstrucția, acest proiect teoretic evită binarismele/dualismele de orice fel și acceptă ambivalența valorică și unitatea contrariilor, deci e deschis dialogului cu alteritatea, pe care nu și-o asimilează propriului discurs identificator, ci întrevăde în ea o perspectivă alternativă sau prilej de autocritică. O etică și ontologie a diferenței contribuie la deschiderea sa dialogică spre discursuri interdisciplinare care depășesc autonomismul estetic al poeticilor structurale și formale, ce au consacrat o viziune anistorică și depersonalizată a literaturii. În măsura în care descrie literatura ca activitate interpersonală în situații de comunicare specifică, teoria literară trebuie să integreze deopotrivă o pragmatică literară istorică și o teorie a comunicării generalizate și dialogice, care să evidențieze potențialul mediator și interactiv al literaturii, negocierea sensului între pozițiile instituționale și socioistorice ale autorilor și lectorilor pe baza unui model semiotic triadic, indiferent dacă a treia instanță este prezentă sau absentă, reală sau fictivă. Totodată, această valorificare a rolului hermeneutic al (macro)contextelor de ordin istoric și semiotic, al intenției și cooperării dialogice nu trebuie făcută pe contul ignorării textului-obiect și proprietăților sale scripturale și structurale, ca niște constante cu rol discriminator în diseminarea sensului și deriva interpretativă.

Astfel, plecând de la obiecțiile critice desfășurate mai sus la adresa tendinței radical textualiste manifestate pe un segment al paradigmei poststructuraliste, cel delimitat de lucrările lui Barthes, Foucault, Derrida ș.a., ar fi, desigur, o exagerare de a minimaliza rolul și locul „textului”; dimpotrivă, acesta trebuie să rămână în centrul studiilor literare, a căror existență însăși se datorează fireștii trebuințe umane de a scrie și citi texte/opere literare. Întrucât literatura ne spune ceva despre noi și realitate punând în lumină munca limbajului însuși, este important de a educa, în republica, literelor, o sensibilitate textualistă, o atitudine digresivă atentă la detalii și exprimări indirecte, o receptivitate sporită la puterile semnificantului de a revela lumi textuale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Jean-François Lyotard, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii* (traducere și prefață de Ciprian Mihali), București: Ed. Babel, 1993.
2. Richard Rorty, *Nineteenth-Century Idealism and Twentieth-Century Textualism*, în „Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980), third ed.”, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986, p. 139-159.
3. Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filozofice* (trad. Mircea Dumitru și Mircea Flonta, în colab. Adrian-Paul Iliescu; intr. Adrian-Paul Iliescu), București: Humanitas, 2004.
4. Richard Rorty (*Contemporary Philosophy in Focus*) (ed. by Charles Guignon, David R. Hiley), Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
5. Richard Rorty, *Philosophy as a transitional genre*, în „Philosophy as Cultural Politics”, Cambridge: Cambridge University Press, 2007
6. Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulations*, în „Selected Writings” (ed. M. Poster), Stanford: Stanford University Press, 1988, p. 166-184.
7. Robert Scholes, *The Crafty Reader*, New Haven: Yale University Press, 2001.

8. Fredric Jameson, *Introduction*, în „Texte”, 1986/1987, nr. 5-6, p. 6-13.
9. Fredric Jameson, *The Ideology of the Text (1975-76/86)*, în „The Ideologies of Theory: Essays 1971-1986, vol. 1 (Situations of Theory)”, London: Routledge, 1988, p. 17-75.
10. Jacques Derrida, *De la grammatologie*, Paris: Les Éditions de Minuit, 1967.
11. John Mowitt, *Text: The Genealogy of an Antidisciplinary Object*, Durham, NC: Duke University Press, 1992.
12. Roland Barthes, *De l'œuvre au texte*, în „Le bruissement de la langue: Essais critiques IV”, Paris: Seuil, 1984, p. 69-77.
13. Roland Barthes, *Jeunes chercheurs*, în „Le bruissement de la langue: Essais critiques IV”, Paris: Seuil, 1984, p. 103-110.
14. Roland Barthes, *La mort de l'auteur*, în „Le bruissement de la langue: Essais critiques IV”, Paris: Seuil, 1984, p. 61-68.
15. Andrew Bowie, *Aesthetics and Subjectivity: from Kant to Nietzsche*, 2nd ed., Manchester: Manchester University Press, 2003.
16. Richard Harvey Brown, *Society as Text. Essays on Rhetoric, Reason, and Reality*, Chicago: University of Chicago Press, 1987.
17. Florin Mihăilescu, *Textul ca mit modern*, în „Viața românească”, 1995, nr. 1-2, p. 141-145.